

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' שלח תשע"ט | גליון מס' 140

כתיבה: הרב מרדכי גור | עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

מצוות קידוש בליל-שבת

הזריזות לעשיית הקידוש בליל-שבת | מצוות תוספת שבת | האם צריך לאכול כזית לאחר צאת הכוכבים? | האם נכון לקבוע שיעור תורה אחר תפילת ערבית? | השבע והעיף - האם חייב לקדש מיד? | מי שלא קידש בלילה, האם יכול לקדש ביום?

פי שהקידוש הוא מדאורייתא, כדכתיב (שמות כ ח) "זכור את יום השבת לקדשו", זוכרה בכניסתו, אפילו הכי מצוות התוספת היא מן התורה. וכך משמע מפשט הגמרא בראש השנה הנ"ל, וכך כתבו הרשב"א והראב"ד.

האם להרמב"ם יש מצוות תוספת שבת?

אמנם לדעת הרמב"ם אין דין תוספת אלא ביום הכיפורים. ונחלקו הבית יוסף (סי' רסא) והרדב"ז (בלשונות הרמב"ם, סי' קי"ג ורסח). הבית יוסף ביאר בדעתו שאין דין תוספת כלל, אף לא מדרבנן, שהרי אם יש דין תוספת מדרבנן היה לו להרמב"ם להזכיר שיש מצוה מדרבנן להוסיף מחול על הקודש, ומשמע שאין דין תוספת כלל, לא מדאורייתא ולא מדרבנן. אבל דעת רוב הראשונים שיש מצוות תוספת מדאורייתא, כפי פשט דברי הגמרא (ר"ה שם).

ודעת הגאונים שדין תוספת הוא רק אסמכתא בעלמא ומדרבנן, וכן דעת המרדכי, אך רוב הראשונים סוברים שתוספת הוא מדאורייתא, והקידוש גם מדאורייתא ולכן אפשר לקדש מבעוד יום.

הסברא שיכול לקדש מבעוד יום

ובאמת אף אם לדעת הרמב"ם שאין מצוות תוספת שבת לא מדאורייתא ולא מדרבנן, מכל מקום כתב הרמב"ם (הלכות תפלה פ"ג ה"ז) שיש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה, וזה דין מיוחד שאף שאין דין תוספת, יכול לקדש מבעוד יום לאחר פלג המנחה. וההסבר בדבריו, כיון שיכול לבוא לידי זמן דאורייתא, וכפי שסומא יכול לקדש ולהוציא ידי חובה את בני ביתו.

המרדכי (סוף פרק ב' דמגילה) תמה כיצד מוציאם ידי חובה? הרי הסומא חייב במצוות רק מדרבנן (עין תוס' בבא קמא פז ע"א), ושאר קרוביו חייבים במצוות מדאורייתא, ואיך יכול להוציאם ידי חובה, והרי מבואר בגמרא (ברכות כ ע"ב) שאין החייב מדרבנן יכול להוציא את המחוייבים דאורייתא?! וביאר שמכיון שיכול להגיע לידי זמן דאורייתא, שהרי אם יבוא רופא גדול ויעשה לו טיפול מיוחד שיחזיר לו את מאור עיניו, באיזה אופן שיהיה, כגון השתלת קרנית

שאלה: האם מותר לכתחילה לעשות קידוש ולאכול סעודת ליל-שבת קודם שקיעת החמה כאשר מתפללים קבלת שבת ותפילת ערבית מבעוד יום, או שיש להמתין בעשיית הקידוש והסעודה עד לאחר זמן צאת הכוכבים?

הזריזות לעשיית הקידוש בליל-שבת

תשובה: ידוע שמן הדין - תיכף אחר תפילת ערבית יש למהר לילך לביתו לקדש ולאכול מיד, שמצוה להקדים לקדש את היום, וכל הזריז הרי זה משובח. וכך כתב מרן השו"ע (סימן רעא ס"א) ש"כשיבוא לביתו ימהר לאכול מיד", דהיינו שיקדש את השבת מבעוד יום, כדי לזכור את יום השבת בעת תחילת כניסתו, וכל כמה שמקדים עדיף יותר, וכפי שביארו הב"ח והמגן אברהם והפרי מגדים והגר"א. ומה שכתב השו"ע שימהר לאכול, כוונתו שמכיון שאין קידוש אלא במקום סעודה (שו"ע סי' רעג ס"א), ואם קידש צריך הוא לאכול מיד (רמ"א שם ס"ג), ולכן מיד לאחר שקידש יקיים מצות קידוש היום במקום סעודה.

אף על פי שכל הלילה הוא זמן קידוש, ובדיעבד מי שישן בתחילת הלילה, כגון שלא חש בטוב וכיו"ב, ואף יש לו תשלומין לקידוש הלילה אף למחרת, מכל מקום מצוה מן המובחר להקדים ולקדש מוקדם ככל האפשר, שהקידוש הוא לכבוד המלך, וכפי שהביא הבית יוסף בשם הכלבו "שראו לקדש מעומד לכבוד המלך שאנו יוצאין לקראתו".

מצוות תוספת שבת

וכאשר מקדים לקדש מקיימים בכך גם מצוות תוספת שבת, כמבואר בגמרא (ראש השנה ט ע"א) לענין המצווה להוסיף מחול על הקודש: "אין לי אלא יום הכפורים" - שיש מצווה להוסיף מהחול על הקודש, "שבתות מניין? תלמוד לומר (ויקרא כג לב) 'תשבתו'". ובגמרא (פסחים קה ע"ב) אמרו שכל כמה שמקדים לקדש את השבת (כמובן לאחר פלג המנחה) יש בזה משום חיוב מצוה, ויש לכך חשיבות.

ועוד אמרו בגמרא (ברכות כז ע"ב): "אמר שמואל, מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ואומר קדושה על הכוס", וכתב הרא"ה, שאף על

את השיעור לאחר הסעודה. אולם יש מקרים שיעודים שהצבור לא יגיע לשיעור לאחר הסעודה, אפשר לקיים את השיעור לאחר התפילה, קודם הקידוש.

הייתי פעם בשבת בברוקלין בבית הכנסת 'שערי ציון', ולאחר תפילת ערבית התיישבו הציבור כולם חוזר על מקומותיהם ושמעו שיעור תורה במשך חצי שעה בפרשת השבוע, ורק לאחר מכן הלכו לביתם לקדש ולאכול. ולאחר מכן שאלתיו מדוע מוסר את השיעור לאחר ערבית ובינתיים כולם מתאחרים, והרי מרן השולחן ערוך כתב למהר לקדש ולאכול מיד לאחר תפלת ערבית. וענה לי כי יודע הוא שהצבור לא ישוב לאחר הסעודה. אך הערתי לו כי אם כבר נושא דברים בפני הציבור, מוטב שידיבר בעניני הלכה.

השבע והעייף - האם חייב לקדש מיד?

אדם שאינו תאב לאכול מיד כאשר שחוזר מבית הכנסת, ורוצה בינתיים ללמוד "שניים מקרא ואחד תרגום", ואשתו מסכימה, ואין לו ילדים קטנים שרעבים, יכול הוא להמתין מלקדש עד שירעב. וכמו כן מי שהוא עייף מאוד, ורוצה לישן מעט קודם הקידוש, ויש מי שיעיר אותו כדי לקדש, ושומר שלא ירדם לכל הלילה, רשאי לישן מעט קודם הקידוש. וכל זה בתנאי שאין בזה משום שלום בית. וכן אם יש לו בביתו משרתים או שאר אורחים, ובפרט אורח עני, בכל אופן לא יאחר, דכיון דהם מוטלים עליו, לא יוכל לעכבם.

מי שלא קידש בלילה, האם יכול לקדש ביום?

מי שלא קידש בלילה שבת, כגון שלא חש בטוב, דנו הפוסקים האם אפשר להשלים את הקידוש למחרת, ביום שבת, או שהוא דין דוקא בלילה. בגמרא (פסחים ק"א ע"א): "בעא מיניה רבינא מרב נחמן בר יצחק, מי שלא קידש בערב שבת, מהו שיקדש והולך כל היום כולו? ואמרו שם (ק"א ע"א) שאמר רבא, הלכתא, מי שלא קידש בערב שבת - מקדש והולך כל היום כולו, עד מוצאי שבת. וכן פסק הרמב"ם (פכ"ט מהלכות שבת ה"ד), וכתב בבית יוסף בשם ספר המכתם דמשמע שאם לא קידש בלילה, יש לו תשלומין למחרת כל היום, דהיינו שיברך ברכת "בורא פרי הגפן" וברכת הקידוש - "אשר קידשנו במצותיו ורצה בנו" בקידוש היום. וכן פסקו הטור והשו"ע והרמ"א (סימן רע"א ס"ח). ויכוין שהוא יוצא בקידוש זה ידי חובת קידוש של לילה ושל יום מן התורה, ויוצא בזה גם ידי חובת קידוש היום, ואין צריך לברך שוב "בורא פרי הגפן".

ואין הבדל בין אם עבר ולא קידש בלילה-שבת במזיד, לבין אם לא קידש בשוגג. וכגון אדם שאינו דתי, שבלילה-שבת לא אבה לעשות קידוש במזיד. כיום, לצערינו הרב, מפיצים בתקשורת דברי הסתה רבים נגד הדת, והם בעיקר דברי שקרים, והוא הושפע מדברי ההסתה הללו ולא רצה לקדש בלילה. במהלך לילה-שבת דיברו על ליבו ובבוקר חזר בו והבין שכל ההסתה הינם דברי שקרים, וחזר בתשובה, "חטאתי, עויתי, פשעתי", לכן אפילו שבלילה לא קידש במזיד, אפילו הכי יכול למחרת לקדש ביום, יברך ברכת "בורא פרי הגפן" וברכת הקידוש "אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו", כי יש תשלומין לקידוש בין בשוגג ובין במזיד.

וכיו"ב, יכול הוא להגיע לידי חיוב מדאורייתא, ולכן כבר עתה יכול הוא להוציא ידי חובה את החייבים מדאורייתא.

ואותה סברא יש לומר לענין קידוש מבעוד יום, לאחר פלג המנחה, שסוף היום לבוא, ולכן יכול לקדש מבעוד יום, אף לדעת הרמב"ם שאין דין תוספת שבת. וכל שכן לדין שלדעת מרן (סימן רס"א) דין תוספת הוא מדאורייתא, יכולים לקדש ויוצאים ידי חובה של קידוש מבעוד יום.

וכך לשון מרן השולחן ערוך (סימן רס"ב): "מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית, ולאכול מיד". וכן פסקו האחרונים.

האם צריך לאכול כזית לאחר צאת הכוכבים?

אמנם בספר חסידים (סימן רסט) כתב שאפשר להתחיל לקדש ולאכול מבעוד יום, אבל צריך לסיים את הסעודה ולאכול כזית לאחר צאת הכוכבים, וזוהי יצא ידי חובה. והביא הט"ז שכך נהג המהרש"ל, שהיה מקדש ואוכל מבעוד יום, אך שוב היה אוכל כזית לאחר צאת הכוכבים, וכך דעת הב"ח והפרי חדש, ודקדק כן מדברי הרשב"א. וכן כתב בספר תוספת שבת (סי' רס"ז) ועוד אחרונים. וטעמם שמכיון שחיוב שלוש סעודות למדו בגמרא (שבת ק"ז ע"ב) מהפסוק לגבי המן שירד במדבר, "אכלוהו היום, כי שבת היום לה", היום לא תמצאוהו בשדה" - ג' פעמים 'היום', לרמוז לנו שחייב אדם לאכול שלוש סעודות שבת, ומשמע שצריך לאכול כל הסעודות בעיצומו של יום, ולא בזמן תוספת שבת, ולכן כתבו לאכול כזית לאחר צאת הכוכבים. וכך כתב האליה רבא, וכן בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב ס"ב ז), וכן בשו"ת פרי יצחק - הגאון רבי יצחק בלאזער (ח"ב סימן ט) העלה בדעת הרי"ף ובעל הלכות גדולות.

אמנם מלשון מרן השו"ע (סימן רס"ז) משמע שאין צריך לאכול כזית נוסף לאחר צאת הכוכבים, ומשעה שהתפלל וקידש והקדים לאכול מבעוד יום, הרי אצלו כבר יום שבת, והוא בכלל מה שנאמר בפסוק "אכלוהו היום" - ג' פעמים 'היום'. ומי שרוצה להחמיר על עצמו ולאכול כזית נוסף לאחר צאת הכוכבים, תבוא עליו ברכה, אך פעמים שקשה כן והוא בגדר אכילה גסה.

זמן פלג המנחה

כאמור, הקדמת הקידוש הוא רק מאחר זמן פלג המנחה. וזמן פלג המנחה לדעת מרן השו"ע (או"ח סימן רס"ד) הוא שעה ורבע קודם זמן צאת הכוכבים, ולדעת הלבוש (סי' רל"ג וסי' רס"ז) והגר"א הוא שיעור שעה ורבע קודם השקיעה. ובשעת הדחק, כגון במקום חולי, או כשיש לו ילדים קטנים, רשאי לחשב ולסמוך על שעה ורבע קודם השקיעה, אבל כשלא במקום אונס צריך לנהוג כדעת מרן ולחשב שעה ורבע קודם צאת הכוכבים, שאז זמן ערבית ומיד לקדש.

שיעורי תורה אחר תפילת ערבית

על כל פנים מיד אחרי ערבית הציבור ימהר לילך מיד לביתם ולקדש, ולא להתעכב בשיחה עם המתפללים. וכן לכתחילה אין נכון לארגן שיעור בפרשת השבוע וכדומה אחר ערבית, אלא יארגנו